

STRUKTURALNA OGRANIČENJA ZATVORSKOG SUSTAVA RH

Klara Puškarić, bacc.soc.
Hrvatski studiji, Zagreb
klara.puskaric@gmail.com

SAŽETAK

S obzirom na raširenost kriminaliteta kao neizbježne društvene pojave u svakom, pa tako i u hrvatskom društvu, postavlja se pitanje o učinkovitosti bezuvjetnih zatvorskih kazni kao sankcija za počinitelje kaznenih djela. Uz kratak pregled kažnjavanja kroz povijest i organizacije zatvorskog sustava u Hrvatskoj, ovaj se rad bavi elementima na temelju kojih se provodi proces kažnjavanja unutar zatvorskih institucija – složeni proces koji bi trebao rezultirati resocijalizacijom zatvorenika i njihovim osposobljavanjem za primjereno društveno funkcioniranje. Kako statistički podaci i činjenice ukazuju na porast broja zatvorenika, naglasak je stavljen na probleme i nedostatke koji onemogućavaju ispunjavanje osnovne funkcije zatvorske kazne, a koji ujedno i dovode do prenapučenosti zatvora.

KLJUČNE RIJEČI – institucija zatvora, kažnjavanje, tretmanski i resocijalizacijski pristup, prenapučenost

Uvod

Kriminalitet je u brojnim društvenim zajednicama pojava koja ugrožava i negativno utječe na njihovo sigurno, moralno, financijsko i gospodarsko funkcioniranje. Brojna se moderna društva već godinama aktivno bave smanjivanjem stope kriminaliteta, a u slučaju neučinkovitosti preventivnih mjera jedini rezultat jest primjena kaznenih sankcija za počinitelje kaznenih djela, među kojima su i bezuvjetne zatvorske kazne. Među brojnim drugima, zatvorski sustav Republike Hrvatske iznimno je zanimljiv široj javnosti. Zbog brojnih kontroverzi koje ga prate, od problema financiranja do samog zakonodavnog ustrojstva države, te pitanja koliko se uistinu njegova učinkovitost u teoriji podudara s onom u realnom životu, zatvorski je sustav predmet niza istraživanja, analiza i kritika. U njima se kao jedan od glavnih problema ističe prenapučenost zatvora što jest ograničavajući čimbenik u provođenju programa uspješne resocijalizacije, a

vrlo je bitan i problem nedostatka stručnog osoblja. Na samom početku dotaknut ću se terminologije i objasniti osnovne pojmove bitne za razumijevanje same tematike kao što su penologija, zatvorska kazna i institucija zatvora koja je, prema shvaćanju Ervinga Goffmana, totalna institucija. U sljedećih ću nekoliko poglavlja prikazati kako u Hrvatskoj funkcionira zatvorski sustav i kakvo je njegovo ustrojstvo, odnosno na koji se način provodi ili bi se po zakonskim odredbama trebao provoditi proces kažnjavanja te na temelju činjenica i statističkih podataka pokušati prikazati postojanje strukturnih ograničenja koja otežavaju proces resocijalizacije i konačno dovode do neučinkovitosti zatvorske kazne u velikom broju slučajeva. O različitim oblicima kažnjavanja i kaznenim metodama svojevremeno je govorio i Michel Foucault, pa ću se u objašnjenju našega zatvorskog sustava poslužiti njegovim prikazom.

1. Institucija zatvora kao totalna institucija

Kako bi se razumio sam zatvorski sustav, na samom početku potrebno je objasniti neke od osnovnih termina. Kada govorimo o samoj problematici provedbe zatvorskih kazni, ulazimo u područje penologije, znanstvene discipline koja se bavi upravo problematikom kažnjavanja lišavanjem slobode. Pod spomenutim zatvorskim kaznama govorimo, dakle, o lišavanju slobode za pojedinca koji u društvenoj sredini pokazuje devijantno ponašanje, odnosno ono koje nije u skladu s društvenim normama i zakonima. Naime, osuđenom pojedincu oduzima se ili ograničava sloboda kao sankcija za kršenje kojega pisanog ili nepisanog pravila te ga se smješta u specijaliziranu ustanovu koja se naziva kaznionica ili zatvor. Pojedinač tamo postaje članom nove zajednice, takozvanog zatvoreničkog društva, u kojem egzistiraju specifični društveni odnosi, norme, komuniciranje te se javlja specifična kultura življenja nekarakteristična za ostatak društva. Društvene vrijednosti koje je pojedinac imao na slobodi u zatvoru nestaju jer ih zatvorska pravila ne dopuštaju (Šeparović, 2003.; Farkaš, Žakman-Ban, 2006.). Željko Krstić u članku *Zatvorsko duplo dno* govori o univerzalističkim principima, odnosno nepisanim pravilima u zatvorskom sustavu, a odnose se podjednako i na zatvorenike i zatvorske službenike. Svrstava ih u nekoliko kategorija odnosno principa, a to su:

- princip privilegiranja, koji se jednostavno odnosi na činjenicu da je nekima nešto dopušteno, dok drugima nije
- princip nagrađivanja i kažnjavanja, koji se često ne podudara s načelom pravednosti
- princip vremenitosti koji se kod zatvorenika odnosi na dužinu kazne a kod službenika na fizičku prisutnost na poslu

- princip teritorijalnosti temeljen na moći i utjecaju, čime se stvaraju marginalizirane skupine
- princip neformalnog grupiranja, odnosno udruživanja zatvorskih službenika ili zatvorenika u kolektivne skupine
- princip tajnosti, koji uključuje šutnju o zatvorskim događanjima
- princip ugroženosti, koji se ponajprije odnosi na marginalizirane u odnosu na privilegirane
- princip etiketiranja o kojemu je govorio i Howard Becker, a riječ je o uspješnom označavanju pojedinaca od strane ostalih pojedinaca, što je u zatvorima iznimno prisutno
- princip skrivanja iza autoriteta odnosno ostvarivanje čega pozivanjem na autoritet
- princip manipulacije utiskom čiji je cilj ostaviti dojam suprotan onome kakav zapravo jest (Krstić, 2003.).

Ono što je sociolozima najviše zanimljivo jest način prilagodbe na takav način života, pa tako možemo razlikovati nekoliko tipova zatvorenika. To su prosocijalni zatvorenici, odnosno oni koji imaju učestale odnose sa zatvorskim službenicima ali minimalne s ostalim zatvorenicima, antisocijalni zatvorenici, odnosno oni kod kojih je situacija obrnuta i prema čuvarima su ograničeni dok s drugim zatvorenicima imaju redovite odnose, pseudosocijalni, odnosno oni koji imaju podjednako dobre odnose s većinom zatvorske populacije, bilo da se radi o osoblju ili zatvorenicima, te na posljertku, asocijalni zatvorenici ili oni koji imaju vrlo slabe odnose sa svima (Šeparović, 2003.). Brojni su autori pokušali definirati zatvorske ustanove. Tako je, primjerice, Erving Goffman govorio o totalnim institucijama pod kojima možemo podrazumijevati i zatvore. Goffman takva mjesta vidi kao mjesta stanovanja većeg broja pojedinaca koji su odsječeni od ostatka društva, svi se aspekti njihova života odvijaju na jedno te istom mjestu, a sve su aktivnosti definirane rasporedom (Krstić, 2003.). Jedan od najutjecajnijih sociologa koji je govorio o zatvorskom sustavu bio je Michel Foucault, koji u svom djelu *Nadzirati i kažnjavati* definira zatvor kao „strožiju kasarnu, nemilosrdnu školu, sumornu radionicu“, kao mjesto u kojem čovjek otplaćuje svoj dug. Prema njegovom mišljenju zatvorski sustav, sa svojim hijerarhijskim ustrojstvom, s pomoću disciplinskih institucija organizira životni put. Također drži kako je razvojem zatvorskog sustava disciplina prenesena iz penalne institucije prema cijelom socijalnom tijelu (Foucault, 1997).

2. Povijest i svrha zatvorske kazne

Način i svrha kažnjavanja su se mijenjali kroz povijest, a što dalje u prošlost gledamo, to nam se kazna kao društveni čin približava kroz različite oblike fizičkih mučenja, nanošenja boli, sakaćenja, umjesto smrtne kazne ili prije nje. Od početka novog vijeka zatvor, koji je do tad bio prostorija za izvršavanje smrtnih i tjelesnih kazni, dobiva svoje suvremene funkcije i postaje neki oblik mjere za osiguranje provođenja istrage te sredstvo kažnjavanja. 1595. godine osniva se zatvor temeljen na takvim načelima u Amsterdamu, nakon toga u Bremenu 1609., Hamburgu 1622., Beču 1670. godine. Posebno mjesto u povijesti zatvora i zatvorskih kazni ima Odjeljenje za maloljetne delinkvente u bolnici sv. Mihalja u Rimu. 1704. godine osnovao ga je papa Klement XI. koji primjenjuje radnu terapiju uz geslo da nije dovoljno kazniti zle, ako ih disciplinom ne učiniš boljima. U tamicama je u to vrijeme bilo vrlo teško, ali mnogobrojne humanitarne reforme kojima su neki posvetili čitave živote dovele su do unapređenja sustava provedbe zatvorske kazne. Kaznionica u Gentu, primjerice, 1775. godine počinje raditi na tome da se žigosanje i tjelesne kazne zamijene jednom zgradom za popravljanje, a zatvor se odlikuje zajedničkim dnevnim radom i noćnim razdvajanjem zatvorenika. Inače, začeci kaznenih zavoda u kojima postoji obveza rada zatvorenika svoje korijene vuku na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće (Enciklopedija leksikografskog zavoda, 1967.). Foucault je u djelu *Nadzirati i kažnjavati* govorio o povijesti zatvorske kazne usredotočivši se na razdoblje između 1757. i 1830. godine kad je tortura zatvorenika bila zamijenjena manje bolnom i humaniziranijom kontrolom temeljenom na zatvorskim pravilima. Mjesto izravne fizičke sile zamijenili su zatvori, kaznionice, prisilni rad, a kažnjavanje se od izazivanja nepodnošljivih bolova pretvorilo u oduzeta prava. Foucault o tome slikovito govori kao o prijelazu s kažnjavanja tijela na kažnjavanje duše, emocija, uma. Samim tim mijenja se i cilj kazne, koji više nije sankcionirati nekoga za prekršaj, već ga nadzirati, neutralizirati, modificirati (Foucault, 1997.).

Oko polovice 19. stoljeća dolazi do uvođenja takozvanog Progresivnog sistema čiji je tvorac Francuz Hyde de Neuville. Osnovna je ideja bila da sudbina kažnjenika, kao i oblik i trajanje izrečene kazne, ovise o radu i ponašanju samog zatvorenika. Provedba kazne, naime, započinje osamljenjem i napornim radom, a kasnije se postepeno prema vladanju i rezultatima rada stječe pravo na lakši posao. Proširuju se prava zatvorenika, dok se na kraju ne stekne pravo na uvjetni otpust. U ocjenjivanju se rada zatvorenika koristi sustav bodovanja, a Sir Walter Crofton u Irskoj tome dodaje i upućivanje u poluotvorenu ustanovu prije uvjetnog otpusta. Također, sve do kraja 19. stoljeća kazneno je pravo poznavalo samo kaznu kao sankciju, a njena je svrha bila sprječavanje društveno

opasne djelatnosti. Nakon toga, posebice pod utjecajem pozitivističke škole, sve se više naglasak stavlja i na mjeru sigurnosti koja se primjenjuje uz kaznu ili samostalno, a svrha joj je specijalna prevencija ili sprječavanje počinitelja da ubuduće vrši kaznena djela (Enciklopedija leksikografskog zavoda, 1967.). U ovo se vrijeme, dakle, ukorjenjuju nova načela kazne koja u gotovo istom obliku kao i irski sistem postoje i danas. Naime, jedna je od osnovnih svrha zatvorske kazne u modernim društvima uspješna promjena onih vrsta ponašanja zbog kojih je osoba smještena u penalnu instituciju (Farkaš, Žakman-Ban, 2006.). Odnosno, prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora Republike Hrvatske, osposobljavanje zatvorenika za život na slobodi koji će biti u skladu sa zakonom te društvenim normama i pravilima. U suvremenim se društvima ističu tri funkcije kažnjavanja, a to su zaštita društva od prijestupnika, rehabilitacija prijestupnika i prevencija kriminalnog ponašanja (Damjanović, Butorac, 2006.). Ispunjavanje navedenih ciljeva je povjereno zatvorskom osoblju koje je specijalizirano za rad sa zatvorenicima. Njihova je osnovna zadaća organizirati život u zatvorima kako bi se zatvoreniku, već samim dolaskom na provedbu kazne, omogućila priprema za život na slobodi; te ih se od samog početka motivira da se osposobe za budući samostalan život usklađen s društvenim normama (Babić, Josipović, Tomašević, 2006.). U teorijskom smislu možemo reći kako postoje dva osnovna pristupa kažnjavanju, a to su retributivna i utilitaristička teorija kazne. Utilitarističko usmjerenje je orijentirano na budućnost i počiva na ideji da sve ljudske postupke treba procjenjivati prema njihovim posljedicama, pa su prema ovoj teoriji najvažniji učinci kazne zastrašivanje, samoodgoj i preodgoj. S druge strane, retributivna teorija je okrenuta prema prošlosti i temeljni joj je kriterij načelo pravde. Stoga je kažnjavanje isključivo temeljeno na počinjenom kaznenom djelu i kazna mu treba biti proporcionalna. U Hrvatskom zatvorskom sustavu je prisutna retributivna filozofija kazne (Šeparović, 2003.).

3. Organizacija zatvorskog sustava u Hrvatskoj

Provedba kaznenih sankcija u Republici Hrvatskoj je temeljena na nizu zakona, pravila, konvencija, deklaracija, a između ostalog je i regulirana Zakonom o izvršavanju kazne zatvora kojim je predviđeno ustrojavanje posebnih kaznionica s obzirom na dob, spol, zdravstveno stanje i kriminalni povrat zatvorenika (Šarić, 2006.), a svi su poslovi povjereni Upravi za zatvorski sustav. To je „upravna organizacija u sastavu ministarstva, osnovana posebnim zakonom, koja obavlja upravne i stručne poslove u svezi s izvršavanjem kazne zatvora izrečene u kaznenom i prekršajnom postupku, kazne maloljetničkog zatvora,

novčane kazne zamijenjene kaznom zatvora u kaznenom i prekršajnom postupku, mjere pritvora, uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i rada za opće dobro na slobodi, odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod, provodi stručnu izobrazbu službenika zatvorskog sustava te obavlja unutarnji nadzor pravilnog, pravodobnog i zakonitog rada ustrojstvenih jedinica, službenika i namještenika Uprave“ (<http://www.pravosudje.hr> 20.07.2010). Kazne zatvora i pritvora u Hrvatskoj se odslužuju u 14 zatvora, 6 kaznionica te dva odgojna zavoda. „Zatvori se ustrojavaju za obavljanje poslova izvršavanja mjere pritvora, izvršavanje kazne zatvora, izvršavanje kazne zatvora izrečene u prekršajnom postupku, osiguranje zatvora, održavanje unutarnjeg reda među zatvorenicima, dežurstva i sprovođenja zatvorenika, osiguravanja smještaja, prehrane, opreme i pravne pomoći zatvorenicima organizacije rada i strukovne izobrazbe zatvorenika, zdravstvene zaštite zatvorenika, vođenja propisanih evidencija, kadrovske i financijsko-knjigovodstvene poslove i ostale poslove koji omogućuju upravljanje i rad zatvora“, dok se „kaznionice ustrojavaju za izvršavanje kazne zatvora izrečene u kaznenom i prekršajnom postupku, sigurnosne mjere izrečene uz kaznu zatvora, kazne zatvora kojom je zamijenjena novčana kazna izrečena u kaznenom i prekršajnom postupku, kazne maloljetničkog zatvora i mjere pritvora“ (<http://www.pravosudje.hr> 20.7.2010).

4. Individualizacija kazne i problemi koji je onemogućavaju

Kako u drugim, tako je i u hrvatskoj kaznenoj politici i praksi prisutan pristup temeljen na pojedinačnim programima provedbe kazne zatvora, odnosno na individualizaciji kazne. U samoj se osnovi takvog načina resocijalizacije nalaz već spomenuto osposobljavanje zatvorenika za reintegraciju u društvo i život na slobodi, a s penološkog stajališta se radi o donošenju pojedinačnog programa provedbe kazne zatvora. Za svakog se zatvorenika donosi program koji je u skladu s njegovim osobinama i potrebama, a on uključuje obrazovanje, način iskorištavanja slobodnog vremena, rad, uključivanje u posebne programe, kao i brigu o zatvoreniku nakon otpuštanja iz zatvora, ako se to drži potrebnim (Babić, Josipović, Tomašević, 2006.). Jandre Šarić u članku *Individualizacija kažnjavanja u fazi izvršavanja kazne zatvora* navodi nekoliko osnovnih karakteristika učinkovitih tretmanskih programa nad zatvorenicima, a to su

1. zasnovanost programa na dobro oblikovanim modelima o uzrocima kriminalnog ponašanja
2. procjena rizika od ponovnog počinjenja kaznenog djela temeljena na prijašnjoj osuđivanosti i nizu drugih varijabli

3. provođenje dijagnostike rizičnih čimbenika poput zlouporabe droga, alkohola, problema sa samokontrolom i slično
4. prikladnost programa u odnosu na pojedine osobe
5. jasni ciljevi, uvježbanost i uključenost osoblja u provođenje zadataka
6. metoda u provođenju individualizacije
7. cjelovitost programa i uvježbano i stručno osoblje

1987. godine u okviru Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske u zatvoru u Zagrebu je osnovan, prvi i još i danas jedini u zemlji, Odjel za psihosocijalnu dijagnostiku. Svi zatvorenici osuđeni na kaznu zatvora dužu od šest mjeseci, prilikom dolaska u zatvorsku ustanovu, prolaze kroz spomenuti odjel na kojem ih u razdoblju od nekoliko tjedana obrađuju stručnjaci, kako bi se kreirao plan postupanja sa svakim od njih. Tijekom niza dijagnostičkih postupaka primjenom testova, upitnika, intervjua te proučavanjem zatvorenikove dokumentacije, utvrđuju se sposobnosti zatvorenika, njihova struktura ličnosti, sustav vrijednosti, usvojenost društvenih i moralnih normi, potrebe, interesi, radne navike, ovisnosti o drogama ili alkoholu, zdravstveno stanje i slično. Predviđa se rizičnost zatvorenikovog ponašanja za vrijeme izdržavanja kazne kao i nakon toga, a na temelju toga ga se upućuje u konkretnu kaznionicu (zatvorenog, poluotvorenog ili otvorenog tipa) ili u zatvor gdje će odsluživati kaznu (Šarić, 2006.). Zanimljivo je kako je Foucault govorio o Panoptikumu, odnosno tornju u središtu zatvora iz kojeg službenici mogu u potpunosti promatrati kriminalce što im pruža ogromnu moć, a takav oblik kontrole i nadzora je smatrao prethodnikom socijalno-znanstvenih tehnika za prikupljanje informacija o ljudima (Ritzer, 1997.). Spomenuti Odjel možemo povezati s tim Foucaultovim stajalištem i jasno je koliko moći u odnosu na zatvorenike imaju stručnjaci i zatvorsko osoblje. Proces individualizacije koji započinje prikupljanjem podataka o svakom zatvoreniku trebao trebao bi se nastaviti i tijekom cjelokupnog vremena izvršavanja kazne na način da se zatvorenicima organizira program aktivnosti koji uključuje rad, naobrazbu i ostale načine provođenja vremena, te da stručno osoblje svakodnevno kroz razgovore i razne programe radi na njihovoj resocijalizaciji, što je ključno za svrhu zatvorske kazne. Foucault je oblik kažnjavanja opisao kroz tri osnovna elementa koje on naziva instrumentima disciplinske moći. To su hijerarhijsko promatranje odnosno, sposobnost službenika da inspekcijama kontroliraju zatvorenike, zatim izricanje normalizirajućih prosudbi, tj. kažnjavanje onih koji krše norme, te naposljetku ispitivanje, odnosno promatranje zatvorenika kako bi se donijele normalizirajuće prosudbe o njima. Foucault je imao negativan stav prema takvom obliku discipliniranja i smatrao je kako se kriminal ne rađa kao posljedica isključivanja

iz društva, već uključivanjem u njega, nadzorom i discipliniranjem, te da se disciplinski sustav širi čitavim društvom (Ritzer, 1997.), no možemo reći kako se institucija zatvora i danas temelji na takvim načelima.

Međutim, postoje brojni problemi i ograničenosti takvog oblika kažnjavanja. Kako navodi Europski odbor za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, organizacija spomenutih aktivnosti u zatvorskim ustanovama nije jednostavna. Rijetko gdje se može govoriti o individualiziranim programima tretmana i nerijetko se događa da zatvorenici tjednima ili čak mjesecima ostaju zatvoreni u ćelijama (<http://www.cpt.coe.int/lang/hrv/hrv-standards.pdf> 25.07.2010). U slučaju naše zemlje razlozi za neuspješno provođenje ovog programa su brojni. Vjerojatno jedan od najvažnijih jest prenapučenost zatvora (o čemu će više riječi biti u nastavku), što ne omogućuje individualan rad sa svakim pojedinim zatvorenikom. Naime, tijela kaznenog pravosuđa postaju preopterećena i više ne uspijevaju ispunjavati svoje redovite dužnosti i zadaće. Tu je i nezaobilazni problem nedostatka stručnog kadra osposobljenog za rad sa zatvorenicima. Naime, prema izvješću Hrvatske psihološke komore 2008. godine u hrvatskom zatvorskom sustavu bilo je zaposleno 20 psihologa. Uzevši u obzir već spomenutu činjenicu, a to je da u Hrvatskoj ima 14 zatvora, 6 kaznonica i 2 odgojna zavoda, te broj osoba u kaznenim tijelima, jasno je kako je stručnog kadra u penalnom sustavu premalo (www.psiholoska-komora.hr 1.08.2010).

Kada je riječ o problemima, valja spomenuti i obvezu rada u zatvorima. Naime, unatoč tome što je rad značajan element pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora na temelju kojeg se održavaju radne navike i stječu nove, obveza rada u zatvorima u Hrvatskoj je ukinuta i samo šezdesetak posto zatvorenika prihvaća rad kao način provođenja zatvoreničkog vremena. Svi ostali prilikom dolaska u ustanovu imaju pravo odbiti rad u nekim od zatvorskih radionica, čime je znatno otežana resocijalizacija. S obzirom da se zatvori financiraju državnim proračunom, radom se zatvorenika mogu ostvariti dodatni prihodi i time podižu vlastiti standard, no ukidanjem ove obveze to se ne događa. Tu su još i brojni drugi problemi poput nedostatka prostora za pojedinačni i skupni rad sa zatvorenicima, nemotiviranost službenika, nemogućnost provođenja tretmana zbog čestih premještaja zatvorenika. U svakom slučaju, jedan problem za sobom povodi drugi, a sve rezultira činjenicom da se pojedinačni programi provedbi kazna zatvora u praksi ne provode onako kako je to zakonom propisano. Sudeći po Foucaultu, zatvor ne smanjuje stopu kriminaliteta i broj kaznenih djela, već je povećava. On je smatrao da zatvor stvara prijestupnike time što ih drži pod nepodnošljivom kontrolom, zatvor omogućava njihovo udruživanje te potiče negativne i frustrirajuće osjećaje kod zatvorenika (Foucault, 1997.). Možda je problem kojeg je isticao Foucault prisutan i danas, zatvorska disciplina vrši

upravo suprotnu funkciju od one koju bi trebala, no ako je svim zakonima određen takav način provedbe zatvorske kazne, trebali bi se osigurati uvjeti za nju.

5. Problem prenapučenosti Hrvatskih zatvora

U posljednje se vrijeme često govori o prenapučenosti kako hrvatskih, tako i europskih zatvora. Europski je odbor za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) još 1996. godine zabilježio fenomen pretrpanih zatvora širom Europe, što znači da je spomenuti trend u porastu već više godina (www.cpt.coe.int/lang/hrv/hrv-standards.pdf 25.07.2010). U zatvorskom sustavu Republike Hrvatske je očito povećanje broja zatvorenika koje nije praćeno odgovarajućim povećanjem smještajnih kapaciteta, što rezultira prenapučešću kaznionica i teškoćama u ispunjavanju međunarodnih zatvorskih standarda. Prema statističkim podacima Ministarstva pravosuđa, u kaznenim tijelima 2005. godine bile su 2293 punoljetne i 66 maloljetnih osoba, godinu dana kasnije taj je broj porastao na 2438 punoljetnika, odnosno 83 maloljetnika, dok se 2007. godine radi o 2744 punoljetne i 117 maloljetnih osoba (<http://www.pravosudje.hr> 1.08.2010). Republika Hrvatska se nalazi u skupini s najmanjom stopom zatvorenika u odnosu na broj stanovnika, ali 2005. godine zabilježen je porast od 50% u odnosu na početnu 2000. godinu (Damjanović, Butorac, 2006.). Unatoč predviđanjima kako će se broj smanjiti i do 20%, ono što je vidljivo jest da je on iz godine u godinu u porastu i umjesto postotka smanjenja broja zatvorenika, prisutno je do 30% prenapučenosti zatvora (<http://www.pravosudje.hr> 1.08.2010).

Problem nedovoljnog smještajnog kapaciteta zatvora i kaznionica negativno utječe na samu resocijalizaciju i preodgoj zatvorenika. Ukoliko se zatvor mora pobrinuti za veći broj zatvorenika nego što je predviđeno, utoliko je ukupna kvaliteta života u toj ustanovi znatno pogoršana – pretrpan zatvor znači smještaj u malenim i nehigijenskim uvjetima, nedostatak privatnosti, preopterećenost zdravstvenih službi, te je veća vjerojatnost da će napetosti i tenzije dovesti do nasilja između zatvorenika međusobno ili zatvorenika i osoblja (<http://www.cpt.coe.int/lang/hrv/hrv-standards.pdf> 25.07.2010). Kako bi riješile problem pretrpanosti, neke su zemlje odlučile ulagati u smještajne kapacitete i povećati broj zatvorskih mjesta, no pitanje je: „Ne bi li trebalo promijeniti neučinkovito zakonodavstvo i raditi na smanjivanju broja zatvorenika, umjesto na povećavanju broja zatvorskih mjesta?“. No, ako prihvatimo situaciju kakvu nam prikazuju brojke, još je jedan značajan problem nedovoljan broj stručnih kadrova u hrvatskim zatvorima, odnosno nepovoljan omjer osoblja u odnosu na zatvorenike, čime je također značajno

otežana resocijalizacija. Naime, u odnosu na porast broja zatvorenika nije zabilježen proporcionalan porast broja stručnog osoblja, stoga se jedna od osnovnih zadaća zatvorskog osoblja, a to je organizacija života u zatvorima tako da se zatvoreniku već od dolaska na izvršavanje kazne omogući priprema za život na slobodi, što znači da ih treba poticati tako da im vrijeme provedeno u zatvoru kasnije omogući društveno odgovorno ponašanje nakon otpusta, te ih motivirati da se obrazovanjem i radom osposobe za samostalan život u skladu s društvenim normama, ne provodi u potpunosti i učinkovito (Babić Josipović, Tomašević, 2006.). Jedan je od razloga prenapučenosti zatvora svakako i mogućnost da se novčana kazna zamijeni zatvorskom. Ona je uvedena s namjerom da prijetnja zatvaranjem zaplaši one koji odbijaju platiti novčanu kaznu, no imala je u potpunosti suprotan učinak, pa su zabilježeni i slučajevi da se u zatoru odslužuju kazne i od 200 kuna. Iako neki ističu kako problem zatvorskog sustava u Hrvatskoj nije velik broj zatvorenika i manjak službenika, već nepotizam i korupcija, spomenuti problem svejedno ne treba zanemarivati.

Zaključak

Značenje zatvorske kazne za prevenciju i suzbijanje kriminaliteta iznimno je značajno. Međutim, postavlja se pitanje koliko je kazna zaista djelotvorna, koliko rehabilitira odnosno, odvraća počinitelje kaznenih djela od ponavljanja istih, i koliko uistinu ispunjava svoju krajnju svrhu, a to je rehabilitacija i reintegracija osuđenika u društvenu zajednicu. Unatoč tome što je velik dio ljudi uvjeren u to kako je stanje u hrvatskim zatvorima dobro, statistički podaci i činjenice upućuju na probleme koji se ne mogu zanemariti. U ovom sam radu pokušala prikazati neke od osnovnih karakteristika institucije zatvora sa sociološkog stajališta, kao i probleme koji su vezani uz neuspješno ispunjavanje osnovne funkcije zatvora, odnosno kažnjavanja, a to je promjena onog ponašanja koje je osobu dovelo u penalnu instituciju, kako bi ona bila osposobljena za primjereno funkcioniranje u društvu. Naime, u usporedbi s drugim zemljama u razvoju prema stopi zatvorenika na sto tisuća stanovnika Hrvatska se nalazi na boljem dijelu ljestvice, no unatoč tome u posljednjih je desetak godina zabilježen trend porasta broja zatvorenika koji posljedično dovodi do prenapučenosti zatvorskog sustava i samim time većih nedostataka u tretmanu. Kad govorim o tretmanu, mislim na individualizaciju izvršavanja zatvorske kazne koja uključuje niz prikazanih čimbenika, ali popraćenih jednako tako nizom problema koji onemogućuju njegovo ispunjavanje, poput nedovoljnog broja psihologa i drugih stručnjaka osposobljenih za rad sa zatvorenicima. Kroz nekoliko sam poglavlja pokušala prikazati realnu sliku hrvatskog zatvorskog sustava

na temelju statističkih podataka i činjenica. Iz navedenog bi se moglo zaključiti kako će se, unatoč predviđanjima da će hrvatski zatvorski sustav do 2014. godine biti jedan od uređenijih u Europi, trend porasta broja zatvorskih kazni nastaviti i da naš zatvorski sustav nije učinkovit u onolikoj mjeri koliko bi trebao biti. Tome u prilog navest ću još i činjenicu kako je u Hrvatskoj 1/3 kriminalaca povratnika, odnosno recidivista, što znači da svrha bezuvjetne zatvorske kazne nije ispunjena, barem ne u smislu da se počinitelj odvraća od ponovnog počinjavanja kaznenih djela.

Literatura

- Babić, V., Josipović, M. i Tomašević, G. (2006.), Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13(2006), br. 2, 685-743. <http://www.pravo.hr> (20.07.2010)
- Damjanović, I. i Butorac, K. (2006.), Politika suzbijanja kriminaliteta: perspektive izvršenja kaznenopravnih sankcija, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13(2006), br. 2, 657-684 <http://www.pravo.hr> (20.07.2010)
- *Enciklopedija leksikografskog zavoda - 3 (Heliodor - Lagerlöf)*, 1967, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod
- Farkaš, R. i Žakman-Ban, V. (2006.), Obilježja procesa prilagodbe zatvorskim uvjetima zatvorenika/zatvorenica s obzirom na sociodemografske i kriminološke osobnosti, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13(2006), br. 2, 957-990. <http://www.pravo.hr> (20.07.2010)
- Foucault, M. (1997.), *Nadzirati i kažnjavati: rođenje zatvora*, Beograd, Prosveta.
- Krstić, Ž. (2003.), Zatvorsko duplo dno, *Sociologija*, 44(2002), br. 3, 223-240. <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0038-0318/2002/0038-03180203223K.pdf> (1.08.2010.)
- Ritzer, G. (1997.), *Suvremena sociološka teorija*, Zagreb, Nakladni zavod Globus.
- Šarić, J. (2006.), Individualizacija kažnjavanja u fazi izvršavanja kazne zatvora, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13(2006), br. 2, 867-878. <http://www.pravo.hr> (20.07.2010)
- Šeparović, Z. (2003.), *Kazneno izvršno pravo i uvod u penologiju*, Zagreb, Pravni fakultet, Poslijediplomski studij iz Kaznenopravnih znanosti.
- <http://www.psiholoska-komora.hr/index.php> (1. 8. 2010.)
- <http://www.pravosudje.hr/mp/naslovnica.htm>(1.8.2010.)
- www.cpt.coe.int/lang/hrv/hrv-standards.pdf (25.07.2010.)

ABSTRACT

Given the prevalence of criminality as an inevitable social phenomenon in all, including the Croatian society, it is important to question effectiveness of unconditional imprisonment as a sanction against perpetrators of crimes. After a brief review of punishment throughout history and an organization of the prison system in Croatia, this

paper deals with the elements upon which the process of punishment within prisons is based - a complex process that should lead to the re-socialization of prisoners and their training for adequate functioning in the society. Given the statistic data and facts that indicate an increase in the number of prisoners, the emphasis is on the problems and shortcomings that prevent the fulfillment of the basic functions of a prison sentence, arising from as well as leading to prison overcrowding.

KEYWORDS: prisons, punishment, treatment and resocialization, overcrowding